

Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Bakırcılık Mesleği** (The Profession of Coppersmithing in Intangible Cultural Heritage)

*Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR¹ , Volkan GENÇ²

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

E-Posta: aysegulonculokur1@gmail.com, ORCID: 0009-0005-9429-8526

²Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü

E-Posta: volkangnc@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5887-0568

Anahtar Kelimeler

Bakır,
Bakırcılık,
Kültürel Miras,
Kahramanmaraş,
Somut Olmayan Kültürel Miras

Jel Sınıflama Kodu

L83

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Keywords

Copper,
Coppersmith,
Cultural Heritage,
Kahramanmaraş,
Intangible Cultural Heritage

Jel Classification Code(s)

L83

Article Type

Research Article

Öz

Kültürel miras, toplum içinde bulunan bireylerin geçmiş ve günümüz arasında bağ kurabilmeleri ve geçmişini anlayabilmeleri açısından önemli unsurlardan biridir. Yapılar, yapıtlar ve eserler dışında bireylerin yaşadıkları topluma ait kimliklerinin oluşmasında güçlü işlevi olan kültürel miras unsurları, bireylerin aidiyet duygularını da geliştirmekte ve güçlendirmektedir. Kendi içerisinde somut ve somut olmayan kültürel miraslar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Somut olmayan kültürel miras, gelenek ve göreneklerin aktarılmasına ilişkin kullanılan araç ve gereçler, uygulamalar olarak tanımlanabilmektedir. Somut mirasların önemli ölçüde tamamlayıcısı olarak görülen somut olmayan kültürel miras, bölgesel olarak çeşitlilik ve değişkenlik göstermektedir. Bu miras unsurları geçmiş ve günümüz arasında önemli bir köprü görevi görerek, gelecek nesillere önemli bir zemin hazırlamaktadır. Günümüzün değişen ve gelişen dönem şartlarından dolayı miras unsurlarının giderek önemini ve değerini yitirdiğini, sürdürülebilirliğinin giderek zorlaştığını gözlemek oldukça mümkündür. Çalışmada, atadan kalma en eski el sanatlarından biri olan bakırcılık mesleği somut olmayan kültürel miras bakımından incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı önemli bir ortak miras mesleği olan bakırcılığı sürdürülebilirliği açısından ele almaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Kahramanmaraş Bakırcılar Çarşısı'nda iş tecrübeleri 30 ve 60 yıl aralığında olan 12 bakır ustası ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile bu görüşmeler yüz yüze yapılmıştır. Görüşme sonrasında ortaya çıkan bulgular, bakırcılık mesleğinin gün geçtikçe değerini kaybettiğini, ilgi ve yönelimin azaldığını göstermektedir. Usta sayısının azalması, eleman yetişmemesi, reklam ve tanıtımın yapılmaması ve devlet desteğinin sınırlı sayıda olması mesleğin yaşadıkları zorluklar olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, birtakım öneriler sunulmuştur.

Abstract

Cultural heritage is one of the important elements for individuals in society to establish a connection between the past and the present and to understand the past. Apart from buildings, artifacts, and artefacts, cultural heritage elements, which strongly function in forming individuals' identities in the society they live in, also develop and strengthen individuals' sense of belonging. It is divided into two groups: tangible and intangible cultural heritage. The tools and equipment to transmit intangible cultural heritage, traditions, and customs can be defined as practices. Intangible cultural heritage, seen as an important complement to tangible cultural heritage, shows regional diversity and variability. These heritage elements serve as an important bridge between the past and the present, laying an important groundwork for future generations. It is quite possible that heritage elements gradually lose their importance and value due to conditions in today's changing and developing periods, and their sustainability is becoming increasingly difficult. The study examined coppersmithing, one of the oldest handicrafts inherited from ancestors, as an intangible cultural heritage. This study aims to consider coppersmithing, an important common heritage profession, in terms of its sustainability. Qualitative research methods were used in this study. Within the scope of the study, 12 copper masters with work experience between 30 and 60 years were interviewed in Kahramanmaraş Coppersmiths' Bazaar. These interviews were conducted face-to-face using the semi-structured interview technique. The findings emerging from the interview show that the coppersmith profession is losing its value daily, and interest and orientation are decreasing. The decrease in the number of masters, lack of personnel training, lack of advertising and promotion, and limited government support have been identified as the profession's difficulties. In this context, some suggestions have been presented.

Öncülokur, A. G., ve Genç, V. (2024). Somut olmayan kültürel miras kapsamında bakırcılık mesleği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 8(1), 86-100. <http://doi.org/10.30625/ijctr.1448132>

Makale Gönderim Tarihi: 06/03/2024

Makale Kabul Tarihi: 24/04/2024

*Sorumlu Yazar

** Bu çalışma 2. Uluslararası Ekonomi, Siyaset, İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresinde özet bildiri şeklinde yayımlanmıştır.

GİRİŞ

Kültürel miras, toplumların alt yapısını oluşturan ve toplumun temelini dayalı olan, bireylerin geçmişleri ve gelecekleri hakkında önemli bir kaynak görevi görmektedir (Kaya ve Ünlüöner, 2021). Kültürel miraslar aracılığı ile birey, yaşadığı toplumda kendinden önce var olan toplumların bırakmış oldukları eserleri, yapıtları ve yapıları ile geçmiş yaşam düzeni ve koşulları hakkında bilgi sahibi olur (Genç, 2020). Bu bağlamda kültürel miras kavramı somut ve somut olmayan olarak iki kısma ayrılmıştır. Somut olmayan kültürel miras; kişilerin yaşamlarının bir parçası olarak gördükleri davranışlar, uygulamalar, hikayeler, beceriler ve bunlara ilişkin kullandıkları araç, gereç ve kültürel alanlar olarak tanımlanabilmektedir (Boztoprak, 2021). Toplumdan topluma farklılık gösteren bu miraslar, ait oldukları topluma dair belirgin özellikler (şive, gelenek ve görenekler, giyim tarzı, yaşayış biçimleri vb.) taşımaktadır (Kaya, 2021). Soyut miras unsurlarının gelecek kuşaklara aktarılması ve aynı zamanda bozulmadan korunması oldukça önemlidir (Öncü, 2021). Günümüz koşullarında metalaşma, küreselleşme, hızlı tüketim anlayışı, maliyetler gibi pek çok nedenler gelenek ve göreneklerden oluşan bu miras unsurlarının sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır (Genç, 2020). Sürdürülebilir olmak ve gelecek kuşaklara aktarım yapmak için çabalayan somut olmayan kültürel miraslardan biri de bakır sanatıdır. Atadan kalma en eski el sanatlarından biri olarak değerlendirilen bakırcılık; günümüzde çok fazla emek ve zaman isteyen bir meslek dalıdır. Günümüz modern ve postmodern dönem şartlarından dolayı giderek ilgi ve önemini kaybetmektedir (Özdemir ve Kaya, 2011). Verilen emek ve zaman karşılığında üretimin az olması, hammadde pahalılığı ve tüketici tercihlerinden dolayı kaybolma ve önemini kaybetme riski olsa da bakırcılık, birçok şehirde hâlâ yaşatılmaya ve ayakta tutulmaya çalışılan bir el sanatıdır. Aynı zamanda bakırcılık sanatı ile geçimini sağlayan kişilerin var olduğunu söylemek mümkündür. Bakırcılık geçmişteki konumunu koruyamamakla birlikte, Türkiye'nin İstanbul, Ankara, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Erzincan, Tokat ve Diyarbakır gibi şehirlerinde bir el sanatı olarak günümüzde hâlâ sürdürülmektedir (Özdemir ve Kaya, 2011). Bakırcılık sanatının yapıldığı şehirlerden biri olan Kahramanmaraş el sanatları (semercilik, oymacılık, kuyumculuk, yorgancılık vb.) bakımından oldukça zengin ve önemli bir şehirdir. Diğer el sanatlarının yanı sıra bakırcılık önemli ve değerli bir konumdur. Kahramanmaraş'ta bakır oldukça kullanılmakta ve tercih edilmektedir. Aynı zamanda, yapılan bakırlar yurt içinde ve yurt dışında satışa sunulmaktadır. Ancak literatür incelendiğinde bakırcılıkla ilgili yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmanın amacı somut olmayan kültürel miras unsuru olan bakırcılığı, günümüzde icra eden ustalar ile görüşerek bu mesleğin sürdürülebilirliğinin önemini ortaya koymaktır. Bu çalışma kapsamında Kahramanmaraş bakır ustaları ile görüşmeler yapılmıştır. Bundan dolayı çalışma ile literatüre teorik ve bakırcılık mesleğinin korunması ve sürdürülebilirliği için bir farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras kavramı, 2003 yılında UNESCO'nun Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye ise 2006 yılında kanun ile sözleşmeye taraf olmuştur. (Arioğlu ve Atasoy, 2015). Somut olmayan kültürel mirası; bireylerin yaşadıkları toplumda kazandıkları bilgiler ve beceriler, kültürel miras olarak devam ettirme eğiliminde oldukları gelenek ve görenekler, davranışlar ve uygulamalar olarak tanımlamak mümkündür (Sümbül, 2019). Somut olmayan kültürel miras; müzik, tiyatro, edebi eserler, sözlü gelenekler, törenler, şölenler, gelenek ve görenekler, el sanatları ve yöresel tarzda oyunlardan oluşmaktadır (Boztoprak, 2021). Bireylerin yaşadıkları topluma karşı aidiyet duygusunun gelişmesine ve artmasına katkı sağlayan somut olmayan kültürel miras, toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Nesilden nesile aktarılan somut olmayan kültürel miras, toplulukların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli olarak yeniden yaratılmakta ve bu yolla kimlik ve devamlılık duygusu sağlamaktadır. Böylece, kültürel farklılığın yarattığı çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunmaktadır (Ar, 2015). Kahramanmaraş somut olmayan unsurlar bakımından oldukça zengindir. Bu unsurlar Tablo 1'de yer almaktadır. Bu unsurlardan biri de bakırcılıktır.

Tablo 1: Kahramanmaraş Somut Olmayan Kültürel Miraslar Listesi

Külekçilik, ahşap oyma sanatıdır.
Ahşap Oymacılığı-Ağaç işçiliği
Keçecilik
Yorgancılık
Bakırcılık
Bıçakçılık
Söz
Maras Burması
Semercilik
Saraçlık
Taş işlemeciliği

Köşkerlik
Abacılık
Nişan
Oya işlemeciliği
Sim-sırma
Diş hedigi
Hidrellez
Gündeşlioğlu halk hikayeleri
Aşıklık
Şalvar güreşi
Maraş çöreği
Maraş tarhanası
Maraş dondurması
Şıra

Kaynak: (<https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/>, 2023)

2.2. Bakırcılık

Bakırcılık, hammaddesi bakır olan madenin levha haline getirilmesi ve elde işlenmesi sonucu bir eşyaya dönüştürülme sanatıdır (Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi, 2021: 66). Keşfedilmesi ve kullanımı tarih öncesine kadar uzanan bakır madenin, alet ve silah yapımında kullanılan ilk madenlerden biri olduğu bilinmektedir. Bakır insanlığı tarafından 7000 yıldır kullanılmaktadır. Bilinen en eski bakır yatakları Kıbrıs'ta bulunmaktadır. Dövülmüş bakır kullanılarak yapılmış en eski eşyalar M.Ö. 4500 yıllarında kullanılmış olup, bu eşyalara da bugünkü İran arkeolojik kazılarında rastlanılmıştır. M.Ö. 3600 yıllarında Mısır'ın Nil Nehri Vadisi'nde yapılan kazılarda, bakır yüzükler ve bilezikler gibi süs eşyaları bulunmuş ve bakırın çok amaçlı kullanıldığı kanıtlanmıştır (Türkiye ve Dünyada Bakır, 2016: 4). Anadolu'da ise bakırcılığın farklı yerler ve alanlarda elde edilen bulgular doğrultusunda günümüzden 10.000 yıl önce Çayönü'nde başladığı tespit edilmiştir. Çayönü ve Çatalhöyük'te M.Ö.7000 yılına ait olduğu belirlenen ve dövme tekniği ile yapılan iğne, biz, kanca gibi aletler ve süs eşyaları bulunmuştur (Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık, 2014: 31). Bazı dönemlerde bakır eşya kullanımının oldukça fazla olduğunu ve diğer madenler keşfedilene kadar bakır madeninden çeşitli alet ve eşyaların uygun hâle getirilerek üretilip kullanıldığını söylemek mümkündür. Zamanla gelişen ve değişen tüketim ihtiyaçları beraberinde farklı eşya kullanımı da getirmiş olduğundan üretkenliğin farklılaşması göz önüne alınmıştır. Farklılaşma ile birlikte daha bilinçli hâle gelerek bireylerin bakır eşya üretimini kolaylaştırarak üretimi arttırdığını gözlemlemek mümkündür. Çeşitli medeniyetler dönemlerinde (Hitit, Urartu, Frig, Helenistik, Roma ve Bizans vb.) Anadolu'da çeşitli tekniklerle çalışan gelişmiş bakırcı atölyelerinin bulunduğu günümüze ulaşan çok sayıda yapıt ulaşımıştır. Konya, Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Cizre, Harput, Erzincan ve Erzurum Selçuklular döneminde atölyelerin yoğunlaştığı yerleşim bölgeleridir. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından Osmanlı Devleti'nin yayılma sürecinde Anadolu'da ve Balkanlar'da bakır yataklarının yoğun bir şekilde işletildiğini ve kültürel katkısı sağlanarak en yüksek noktaya ulaştığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bakır madeninin ilk olarak savaş araç gereçlerinde, sonraları ise sosyal hayattaki ihtiyaçlar doğrultusunda araç, gereç ve eşyaların üretilerek kullanıldığı bilinmektedir (Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık, 2014: 32). Osmanlı Dönemi'nde bakır madeni yataklarının daha yoğun işletilmesi ile birlikte yeni atölyeler açılmış ve bu sanata verilen önem giderek artmıştır. Bakır kolay işlenebilir bir maden olması nedeniyle her devirde kullanılmış, bakırdan en küçük fincan zarflarından en büyük kazanlara varıncaya kadar ürünler üretilmiş ve bu iş zamanla bir sanat dalı haline gelmiştir. Anadolu'nun özellikle belirli bölgelerinde hala üretimine devam edilen ve yaygın olarak kullanılan bakır eşyalar, sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan makineleşme sonucunda giderek önemini yitirmiş ve eski değerini koruyamamıştır.

2.2.1. Kahramanmaraş'ta Bakırcılık

Kahramanmaraş, el sanatları bakımından oldukça zengin bir şehirdir (kahramanmaras.ktb.gov.tr, 20.01.2023). Birçok el sanatları hâlâ varlığını kendi içerisinde sürdürmekte ve devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır. Bu el sanatlarından biri de bakırcılıktır. Kahramanmaraş'ta bakırcılığın ne zaman başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Osmanlı arşivlerinden 1784 yılına ait bir belgede, Ergani'den çıkarılan bakırın Tokat'a gönderilmesi zor olduğundan bahsedilmektedir. Bu nedenden dolayı Diyarbakır, Kahramanmaraş ve Erzurum şehirlerine birer kalhane (bakır madeninin eritilerek levha haline getirildiği yer) kurulmasının istendiği yer almaktadır. Bunun üzerine 4 kalhanenin kurulduğu bilinmektedir (Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık, 2014: 33). Osmanlı Dönemi'nde esnaf ahalisinin maddi kazanç sağlaması ve ürettikleri bakır ürünleri satabilmeleri için birçok Anadolu şehrinde bakırcı esnafının mesleğini icra ettiği ve aynı zamanda bakır madeninden ürettiği ürünleri halka sergileyip, pazarladığı "Bakırcılar Çarşısı" kurulmuştur. Bu çarşı içerisinde o dönem birlikte yaşayan Türkler ve Ermeniler bakır ustası

mesleğini birlikte icra ediyorlardı. Bakırcılığın gelişiminde katkısı bulunan Ermeniler, ekonomik faaliyetlerde ve el sanatlarında oldukça başarılı milletlerdi. İki millette bir arada yaşarken birbirlerinden önemli ölçüde el sanatları vb. birçok faaliyet öğrenmişlerdi. Türkler ve Ermeniler asırlardır bir arada yaşasalar da aralarındaki dostluk Ermenilerin bağımsız devlet kurma taleplerinden dolayı bozulmuş, böylelikle Türkler ve Ermeniler arasında savaş başlamıştır. Maraş Savaşı'ndan sonra Ermeniler şehri terk etmişlerdir. Bunun üzerine, şehirde bakır eritmeyi yani döküm yapmayı bilen hiç ustanın kalmaması, bakırcılığı yok olma tehlikesi ile yüz yüze bırakmıştır (Günay, 2009). Bu durumun sıkıntısını yaşayan Bakırcı Ali (Aras) Usta büyük bir cesaret ve özveri ile Halep'e giden Ermeni ustası Artin'in yanına giderek, bir hafta ustasının evinde konaklamış ve döküm yapmayı öğrenmiştir. Maraş'a döndüğünde ustasından öğrendiklerini başkalarına da aktararak Maraş'ta bakırcılık sanatının yeniden canlanmasına katkı sağlayanların öncüsü olmuştur (Günay, 2009). Kahramanmaraş bakırcılığının ayırt edici en önemli özelliği dövme tekniğinin olmasıdır. Bu teknikte bakır, sert bir zemin üzerinde sert bir araçla sayısızca darbelenerek şekillendirilir. Günümüzde Kahramanmaraş'ta bakır eşya üretimi devam ettirilmekte olup, aynı zaman da hediyeleşim eşya dükkanlarının artışı söz konusu olmuştur. Kendi içerisinde turistik ürün ve günlük kullanım eşyası üretiminde iyi olmasının yanı sıra aynı zamanda çevre illere de katkı sağlamaktadır. Kahramanmaraş'ta üretilen bakır eşyaların talep üzerine başka illere ve ülkelere de satışı yapılmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, “görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi araçlarla veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların, olay ve durumların doğal ortamda gerçekçi ve bütün bir şekilde ortaya konmasına yönelik bir dizi sürecin izlendiği araştırma yöntemi” olarak tanımlanabilmektedir (Karataş, 2015: 63). Çalışmada amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında Kahramanmaraş'ta Kapalı Çarşı içerisinde bulunan Bakırcılar Çarşısı'nda 12 bakır ustası ile yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan 8 soru sorularak görüşülmüştür. Amaçlı örneklem yöntemi ile Kahramanmaraş'ta bakırcılık ustası olarak mesleğini icra eden kişilerden örneklem doyumuna ulaşana kadar veri toplanmıştır. 12 bakır ustası ile görüşmeler, 31 Ocak ve 1 Şubat 2023 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir ve ses kaydı için izin alınmıştır. Görüşmeler esnasında bakırcı ustalarına yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar ile birlikte jest ve mimik hareketleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 2'de yer almaktadır. Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde tamamı Kahramanmaraş doğumludur. Katılımcıların yaş aralıkları 34 ile 74 arasında değişmektedir. Katılımcılar bu mesleği alaylı (usta-çırak ilişkisi) olarak öğrenmişlerdir.

Şekil 1.

Kaynak: (Bu fotoğraf yazarlar tarafından çekilmiştir.) (Bakır ustası Aladdin Tekerek)

Tablo 2: Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Doğum yeri	Cinsiyet	Eğitim	İş Tecrübesi
K1	48	K.Maraş	Erkek	İlkokul	35 yıl
K2	58	K.Maraş	Erkek	İlkokul	50 yıl
K3	74	K.Maraş	Erkek	-	62 yıl
K4	72	K.Maraş	Erkek	-	60 yıl
K5	52	K.Maraş	Erkek	-	38 yıl
K6	45	K.Maraş	Erkek	İlkokul	30 yıl
K7	51	K.Maraş	Erkek	-	39 yıl
K8	55	K.Maraş	Erkek	Ortaokul	48 yıl

K9	54	K.Maraş	Erkek	İlkokul	41 yıl
K10	34	K.Maraş	Erkek	-	24 yıl
K11	41	K.Maraş	Erkek	-	Çocuk döneminden itibaren
K12	54	K.Maraş	Erkek	Ortaokul	42 yıl

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Çalışmada yer alan çalışma soruları literatür taranarak ve çalışmanın içeriğine uygun olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Öncelikle bir pilot çalışma yapılmış ve pilot çalışma sonrası birbirine benzer cevaplar verilen sorular revize edilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları şu şekildedir:

1. Bize kendinizden bahseder misiniz? (Yaş, meslek, eğitim vb.)
2. Bakırcılık mesleğini kaç yıldır icra etmektesiniz?
3. Bakırcılık mesleğini tercih etme sebebiniz nedir?
4. Bakırcılık mesleğinin süreci nasıl başladı?
5. Bakırcılık mesleğinin Kahramanmaraş ili için önemi nedir? Bu kültürel mirası yaşatmak için neler yapılıyor?
6. Bakırcılık mesleğinin siz ve Kahramanmaraş ili için avantaj ve dezavantajları nelerdir?
7. Günümüzde bakır eşya kullanımı tercihleri ne yöndedir? Hangi alanlarda kullanımı daha çoktur?
8. Bakırcılık mesleğinin sürdürülebilirliği için neler yapılmaktadır veya neler yapılabilir? Bu sözlü geleneğin unutulmaması ve yayılması için nasıl bir yol izlenmelidir? Önerileriniz nelerdir?

Çalışma verileri toplama esnasında bakırcı ustaları ile kendi iş yerlerinde, yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda ustaların çalışma koşulları ve çalışma alanları gözlemlenmiştir. Çalışmada herhangi bir analiz programı kullanılmamıştır. Analizler araştırmacılar tarafından manuel olarak deşifre edilmiştir. Veriler toplandıktan sonra analiz aşamasında araştırmacılar tarafından analizler ayrı ayrı gerçekleştirilmiş birliktelik olup olmadığı incelenmiştir. Bu süreçte bazı temalar araştırmacılar tarafından fikir birliği çerçevesinde birleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına verilen yanıtlar doğrultusunda elde edilen verilere göre temalar oluşturulmuştur.

Tablo 3: Mesleğin Seçilme Nedenlerine Göre Bulgular

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	
Bakırcılık mesleği	Mesleğin tercih edilme nedeni	Zorunluluk	<i>Babam beni aldı getirdi, bu mesleğe mecburi başladım.</i>
		Hobi	<i>Önceden bakırcılık güzel bir meslekti. Yani bu yüzden güzel olduğu için başladık. Hala da güzel yani. Mesleğimizden çok çok memnunuz.</i>
		Merak	<i>Abim çalışırken hep ona bakardım hoşuma giderdi. Ben de bu meslekten yapacağım derdim. Öylelikle başladık. Bir heves ile başladı yani.</i>
		Atadan kalma meslek olması	<i>Dededen. Atalarımızdan gelen bir meslek, o şekilde başladı.</i>

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

K1, K2, K7, K8, K4, K10'dan elde edilen verilere göre işe başlama nedenlerinin bakırcılık mesleğinin atadan kalma bir meslek olmasıdır. Katılımcılar bakırcılık mesleğini atadan kalma bir miras olarak gördüklerini ve sürdürmek istediklerini içten bir şekilde dile getirmişlerdir.

K5, K6, K3'ten elde edilen verilere göre bakırcılığa hobi ve merak duygusu ile başladıklarını söyleyebiliriz. İlk olarak bakırcılığı gözlemlediklerini sonrasında ise bu işe atılarak bir heves ile birlikte mesleği icra etmeye başladıklarını söylemişlerdir.

K9, K11, K12'den elde edilen verilere göre bakırcılık mesleğini iş arayışı ve anne-baba kararı sonrasında tercih ettiklerini söyleyebiliriz. İş arayışı ve aynı zamanda anne-baba yönlendirmesi sonucu katılımcılar eğitimlerini yarı da bırakarak bu işe atıldıklarını ilk olarak çıkararak sonrasında ise yükselmeler yaşayarak meslekte usta olduklarını dile getirmişlerdir.

Şekil 2.

Kaynak: (Bu fotoğraf yazarlar tarafından çekilmiştir.) (Bakır ustası Murat Ardıç)

Tablo 4: Bakırcılık Mesleğinin Süreci ile İlgili Bulgular

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	
Bakırcılık mesleği süreci	Bireyin yaşadığı süreç	Eğitim (Çırak, kalfa, usta vb.)	<i>İşte çıraklık, kalfalık. Askere gittik geldik, ondan sonra ustalık dönem dönem işte. Şimdi bakırcılık el sanatları birdenbire öğrenilmez. Bu işin çıraklığını yapacaksın, yetişeceksin.</i>
		Deneyim	<i>Çıraktım, kalfa oldum sonra usta oldum.</i>
		Öğrenme	<i>Önceden bir öğün okula giderdim, bir öğün babamın dükkânına gelirdim. Bu şekilde çalışarak mesleği öğrendim.</i>
	Mesleğin gelişim süreci	Talebin artması	<i>Yetişmiyor yani. Şu anda biraz fiyat istikrarsızlığı falan var. Yarın bir gün istiklal oturduğu zaman yani bakır üreten arkadaşlarımız, ustalarımız yani ürün yetiştiremeyecek.</i>
		Eskiye dönüş	<i>Eskiye dönüş çok büyük, zamanla bir ara azalsa da şuanda çok büyük bir yönelim var, açılma var.</i>
		Üretimin sanayileşmesi	<i>Ve şu an da çırak ve kalfa usta bulamadığımız için mecburen sanayileştik. Mecburen teknikleştik. Eskiden elimizde yaptığımız ürünleri şimdi makine ağırlıklı yapıyoruz. Çünkü usta yok mecburen makineleştik.</i>

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Bakırcılık mesleğinin süreci açısından bireyleri ele aldığımızda katılımcılar bu süreç içerisinde üç önemli noktanın olduğunu dile getirerek sürecin zorluğunu dile getirmektedirler. Meslek eğitiminin beraberinde de öğrenme ve kavramının büyük oranda tecrübe kazandırdığını ve bununla birlikte meslekte yükselme yaşadıklarını söylemektedirler.

Kahramanmaraş açısından süreci ele aldığımızda katılımcılar şehrin en önemli ve en büyük el sanatlarından biri olan bakırcılığın geçmiş dönemlerde maddi ve manevi katkı sağladığını söylemektedirler. Geçmişten günümüze talep de önce bir düşüş sonrasında ise bir yükselme yaşandığını dile getiren katılımcılar eskiye dönüş ve otantiklik arayışının bu dönemde arttığını fakat bir dönem içerisinde fabrikasyon ürünlere talebin artmasıyla bakıra olan ilginin düştüğünü söylemektedirler. Yeterli sayıda eleman olmaması ve günümüz koşullarında bireylerin mesleğin zorluğundan dolayı mesleği tercih etmemesi ile birlikte üretimin de makineleştiğini üzülmeye ve hayal kırıklığı ile dile getirmişlerdir.

Şekil 3.

Kaynak: (Bu fotoğraf yazarlar tarafından çekilmiştir.) (Bakır ustası Murat Ardıç)

Tablo 5: Bakırcılık Mesleğinin Önemi ile İlgili Bulgular

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	
Bakırcılık mesleğinin önemi	Bakırcı için önemi	Maddi gelir sağlanması	
		Sınırlı sayıda usta olması	<i>Bizden sonra son, bizden sonra yok yani. Son nesiliz.</i>
	Talebin artması	<i>Hani eskilerimiz bakırı sevdiği için şu anda da bakıra rağbet arttığı için kıymeti bizim için çok diyebiliriz.</i>	
	Hammaddenin yerinde çıkartılması	<i>Bütün ham maddesi de Kahramanmaraş'ta çıkmaktadır. Yani Kahramanmaraş'ta üretiliyor. Plaka haline geliyor. Ve ustalar alıyor. Onu işliyor.</i>	
Kahramanmaraş için önemi	Şehre ekonomik katkı sunması	Bakır sanatının şehrin en büyük ve en eski el kültürel miraslarından biri olması	<i>Tarihi bir önemi var elbette, bizim en büyük el sanatlarımızdan.</i>
		Şehrin tanıtımında rol oynaması	
	İş istihdamı	İhracat	<i>Sonra en büyük etkinlikleri dışarıya tanıtmamız yani tanıtıyoruz ve dışarıya gönderilmesi.</i>

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Katılımcılara göre bakır ustası için bakırcılık mesleğinin en önemli kısmı talepte artışla birlikte maddi kazancın yüksek olması ve aynı zamanda Kahramanmaraş ilinde sınırlı sayıda bakır ustasının bulunması mesleği icra eden ustalar açısından oldukça önemi olduğundan söz etmişlerdir.

Katılımcılara bakırcılık mesleğinin Kahramanmaraş ili için önemi sorulduğunda ise hammaddenin yerinde çıkartılmasıyla birlikte şehre ekonomik anlamda büyük kazanç sağladığını ve iş istihdamında önemli rol oynadığını söylemişlerdir. Aynı zamanda Şehrin en eski ve en büyük el sanatlarından biri olmasının şehrin imajına katkı sağladığını ihracat ile birlikte şehrin tanıtımının arttığını dile getirmişlerdir.

Tablo 6: Bakırcılık Mesleğinin Olumlu ve Olumsuz Yönlerine İlişkin Bulgular

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	
Bakırcılık mesleğinin olumlu ve olumsuz yönleri	Bakırcı için olumlu yönleri	Ekonomik gelir	<i>Bir avantajı şu bu işi başka yapan olmadığı için biz istediğimiz ürünleri, istediğimiz fiyata satabilme avantajımız var.</i>
		İş gücü ve emeğin yoğun olması	<i>Zor bir meslek. Aşaması zor. Metalle uğraşıyorsun bunu şu anda yapması çok zor. Tamamen güç isteyen bir iş, gücü olmayan birisi asla yapamaz en büyük sorunda zaten burada işin yorucu olması.</i>
		Makineleşme	<i>Eskiden elimizde yaptığımız ürünleri şimdi makine ağırlıklı yapıyoruz. Çünkü usta yok mecburen makineleştik.</i>
	Bakırcı için olumsuz yönleri	Eleman yetişmemesi	<i>Son senelerini yaşıyor. Eleman yetişmiyor ki yani.</i>
		Hammadde pahalılığı	<i>Bu sene de bakır da pahalılık, aşırı pahalılık var. Fiyatını da yüksek tuttukları için bize ham maddenin yüksek geldiği için gerekli mertebelerde yetkililer ilgilenmediği için fiyatını yüksek tuttukları için geri planda kalıyor.</i>
		İhracat	<i>Bugün yurt dışına da çok gidiyor. Türünde Kahramanmaraş her zaman ihracat yönünde, bütün diğer mutfak türlerinde olsun, sanayi olarak en üst düzeyde en yüksek seviyededir yani.</i>
Kahramanmaraş için olumlu yönleri	Şehrin imajına katkı sunması		
	İş istihdamı sağlanması	<i>Kahramanmaraş için avantajı çok kişiye ekmek kapısı olması.</i>	
Kahramanmaraş için olumsuz yönleri	Tanıtım ve reklam yapılmaması	<i>Yalnız bu memleketi tanıtan yok. Eğer tanıtın</i>	

olmuş olsa var ya bu memleketi Avrupa'daki adam uçağa biner buraya gelir.

Yeterli desteğin sağlanmaması

İşçi ve işveren için gerekli koşulların sağlanmaması

İşi yapmak için hükümetimizin biraz dernek vasıtasıyla çaba göstermesi lazım.

Devlet teşvikinin yeterli düzeyde olmaması

Efendime söyleyeyim bakır işinde Bağ-Kur ve sigortayı biraz daha az tutarsın. Nasıl bir teşvik verirse devlet bilemem de.

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Katılımcılara mesleğin bireysel olumlu yönleri sorusu yöneltildiğinde alınan ortak cevap ekonomik gelir olmuştur. Katılımcılar mesleği yapan ustaların sınırlı sayıda olması nedeniyle kendilerinden talep edilen ürünleri istedikleri fiyata satabildikleri için gelirlerinin yüksek olduğunu söylemektedirler. Fakat olumsuz yönleri sorusu yönlendirildiğinde katılımcıların üzgün ve yorgun bir ifadeyle iş gücünün ağır olması nedeniyle fiziki gücün bir süre sonra tüketildiğini dile getirmişlerdir. Eleman yetişmemesinin de beraberinde getirdiği emek yoğunluğu ve tüm iş gücünü üstlendikleri için yorgunluğun giderek arttığını söylemişlerdir. Hammadde pahalılığını dile getiren katılımcılar bu sebepten dolayı talebin az olduğu dönemlerde geçim sıkıntısı yaşadıklarını söylemişlerdir.

Katılımcılara bakırcılık mesleğinin Kahramanmaraş ili için olumlu yönleri sorulduğunda ise iş istihdamı sağladığını, şehrin imajı ve ihracat konusunda katkı sağladığını söylemişlerdir. Olumsuz yönleri sorulduğunda ise K4 gerekli tanıtım ve desteğin yapılmadığını dile getirerek bakırcılık mesleğinin ilerleyişinin zor olduğunu ve talebin düştüğünü söylemiştir.

Şekil 4.

Kaynak: (Bu fotoğraf yazarlar tarafından çekilmiştir.) (Bakır ustası Serdar Büyükçıkıç)

Tablo 7: Bakır Eşyaların Kullanım Alanları ve Tercih Edilme Nedenlerine İlişkin Bulgular

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	
Kullanım Alanları	Bakır eşya	Mutfak	<i>Halkımız kullanıyor şu an için genellikle hediyelik ve mutfak içi.</i>
		Aksesuar	<i>Genelde aksesuar olunca millet alıp aksesuar ağırlıklı olarak kullanıyor.</i>
		Restoran ve otel	<i>Otelcisi faydalıyor, yemekçisi faydalıyor insanlar faydalıyor.</i>
Tercih edilme nedenleri	Bakır eşya	Sağlık	<i>Mutfak içinde olsun bakır tencere, kalay, tencereler yemek açısın daha sağlıklı ve lezzetli.</i>
		Yemeği daha kısa sürede ve iyi kıvamda pişirmesi	<i>Misal yemeğimizin pişirmemizde, içtiğimiz suyun, içtiğimiz ayranın vesaire işte vasıtalarda her yani her bir alanda bakır hayatımızda kısaca onsuз olunmuyor.</i>
		Kullanım alanının geniş olması	

Kaynak: (Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

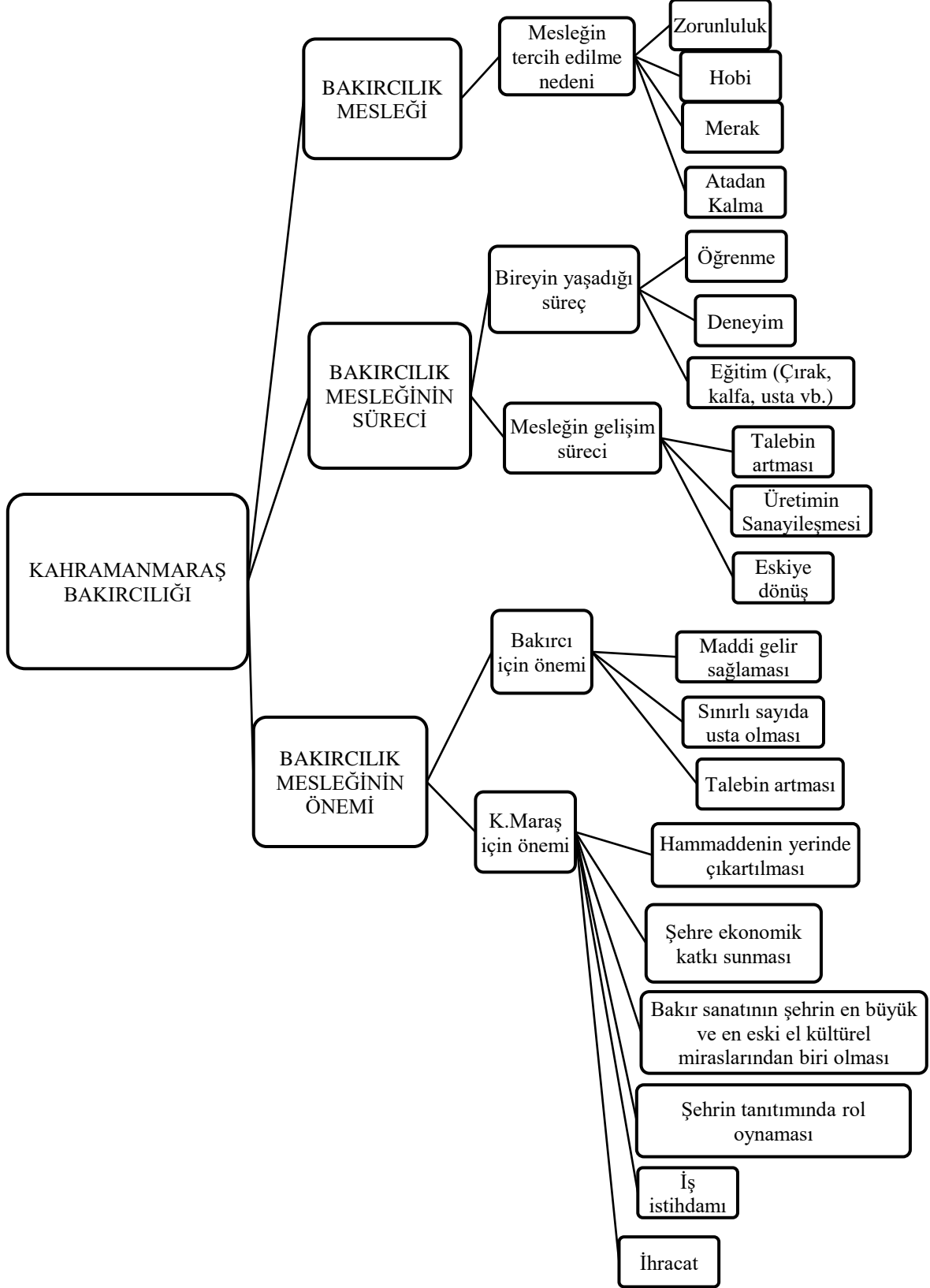
Katılımcılardan elde edilen verilere göre bakır eşya kullanım alanlarının en fazla mutfak ve süs eşyası olduklarını söylemişlerdir. K4 bakır eşyanın mutfakta tercih edilme nedeni olarak diğer kaplara göre hızlı pişirdiğini aynı zaman da sağlık açısından daha faydalı olduğunu dile getirmektedir. K8 ise bakır eşya kullanımının dekoratif ve süs eşyalarında kullanılmak üzere daha fazla satın alındığını dile getirerek dizi ve film setlerine bakır eşya gönderdiklerini söylemiştir. K12 bakır eşya ile lokanta ve restoranlarda servis yapıldığını görsel açıdan yoğun talep ile ürün sattıklarını dile getirmiştir.

Şekil 5.

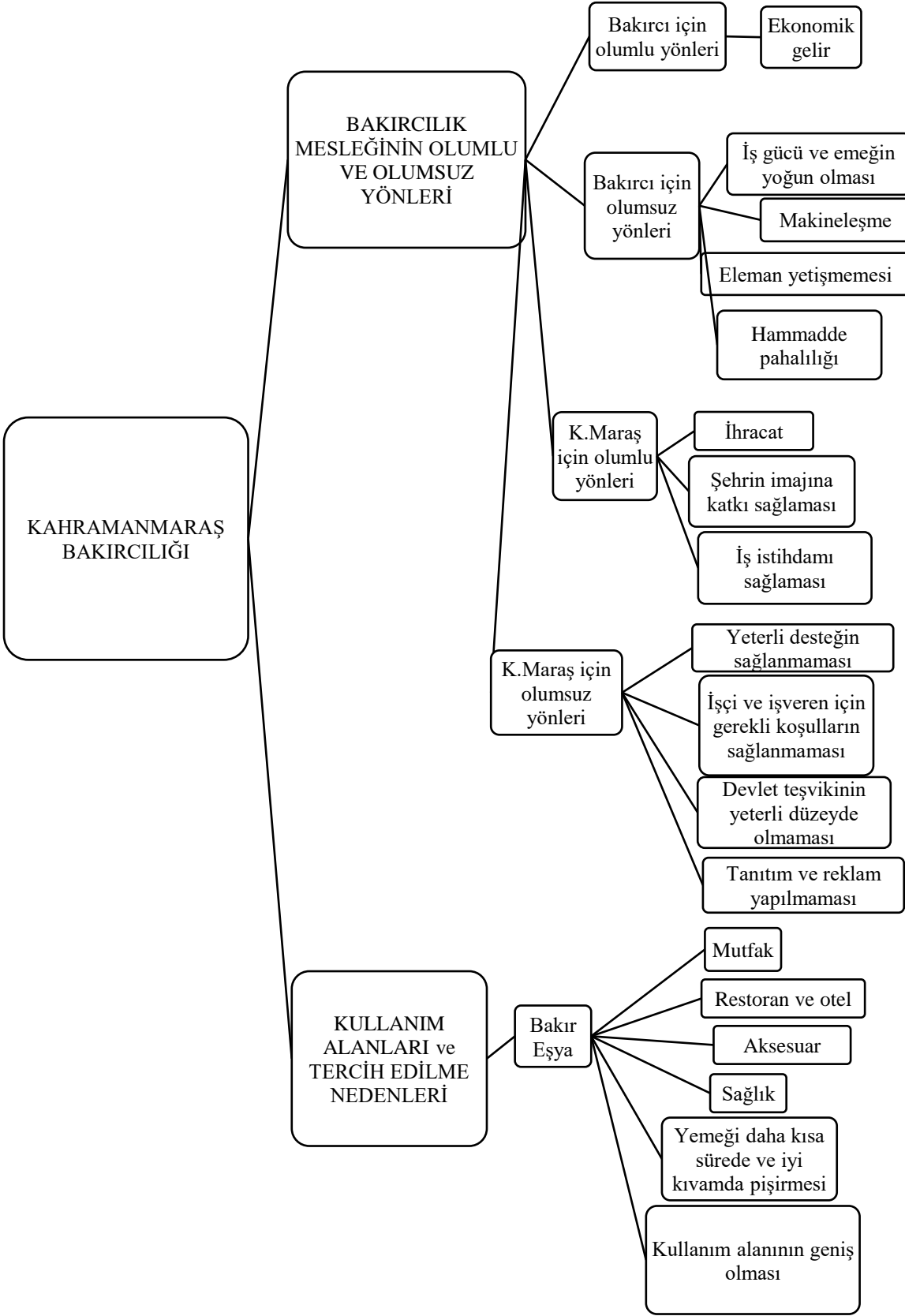
Kaynak: (Bu fotoğraf yazarlar tarafından çekilmiştir.)

Şekil 6.

Kaynak: (Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 7.

Kaynak: (Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

SONUÇ

Günümüzde bakır kullanımı; küreselleşme, hızlı üretim ve tüketim, maliyet kaynaklı her ne kadar azalsa da günümüzde geçimini bakırcılık mesleğini icra ederek sağlayan bireyler bulunmaktadır. Bakırcılık mesleği somut olmayan kültürel miras olarak ele alındığında geçmişten günümüze önemli bir miras unsuru olarak kalmıştır. Literatür incelendiğinde somut olmayan kültürel miras unsurları ile ilgili yapılan çalışmalara rastlamak oldukça mümkündür. Ancak literatür bakırcılık mesleği açısından incelendiğinde daha önceden bakırcılık mesleği konusunda yapılan birkaç çalışma dışında (Yıldırım, 2005, Kaya, 2010, Dursun, 2014, Özdemir ve Kaya, 2014) bakırcılık mesleğini somut olmayan kültürel miras kapsamında inceleyen ve Kahramanmaraş bakır sanatını sürdürülebilirliği açısından ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışma kapsamında nesiller boyu devam ederek gelen bu miras iş gücünün yoğunluğu ve ağırlığından dolayı yeterli sayıda eleman bulunamamasından dolayı el işi yerini makineleşmeye bırakmıştır. Kahramanmaraş ili bakırcılığı da tam da bu nokta da yalnızca el işi yapan ve emek gücü ile çalışan 12 adet bakırcı ustanın mesleği devam ettirmesi ile ayakta kalmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerden 6 kategori, 11 adet tema ve 37 alt tema oluşturulmuştur. Kategoriler bakırcılık mesleği, bakırcılık mesleğinin süreci, bakırcılık mesleğinin önemi, bakırcılık mesleğinin olumlu ve olumsuz yönleri, bakırın kullanım alanları ve tercih edilme nedenleri başlıkları altında oluşturulmuştur. Kategori ve temalar sonucunda bakırcı ustalarının yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar ile hemen hemen ortak fikirde oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcılar tarafından bakırcılık mesleği; zorunlu nedenler, hobi, merak, atadan kalma meslek olması gibi nedenler ile tercih edildiği tespit edildi. Özellikle ailesinde bakırcılık mesleğini yapanlar ya da küçükken çırak olarak bu mesleği yapmaları, sonrasında katılımcıların bu mesleği devam etmesinde büyük rol oynamıştır. Bakırcılık mesleği süreci, bireyin yaşadığı süreç ve mesleğin gelişim süreci olarak iki tema belirlenmiştir. Bireyin yaşadığı süreç temasında eğitim, deneyim ve öğrenme alt temaları oluşturulmuştur. Özellikle bu temada deneyim unsurunun önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Mesleğin gelişim süreci incelendiğinde ise talebin artması, eskiye dönüş isteği ve üretiminin sanayileşmesi temaları belirlenmiştir. Üretimin sanayileşmesi durumu somut olmayan kültürel miras açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü kategoride bakırcılık mesleğinin önemi; bakırcı için önemi ve Kahramanmaraş için önemi olmak üzere iki temada incelenmiştir. Bakırcılar için maddi gelir sağlaması, sınırlı sayıda usta olması, talebin artması söylenebilir. Kahramanmaraş için önemine bakıldığında; hammaddenin yerinde çıkartılması, bakırcılığın şehre katkı sunması, bakırcılığın Kahramanmaraş için önemli bir kültürel miras alanı olması, şehrin tanıtımında rol oynaması, iş istihdamı sağlaması ve ihracat etkisi gösterilebilir.

Dördüncü kategori bakırcılık mesleğinin olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmıştır. Bu kategoride bakırcı açısından olumlu ve olumsuz yönleri ve Kahramanmaraş açısından olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmiştir. Bakırcı açısından olumlu yönler ekonomik gelir elde edilmesidir. Bakırcı açısından olumsuz yönleri ise iş gücü ve emeğinin yoğun olması, makineleşme, eleman yetişmemesi ve hammadde pahalılığı olduğu söylenebilir. Kahramanmaraş açısından olumlu yönleri, ihracat yaratması, şehrin imajına katkı sağlaması ve iş istihdamı sağlaması gösterilebilir. Kahramanmaraş açısından olumsuz yönleri ise tanıtım ve reklam yapılmaması, yeterli desteğin sağlanmaması, işçi ve işveren için gerekli koşulların sağlanmaması ve devlet teşvikinin yeterli düzeyde olmaması söylenebilir.

Beşinci ve Altıncı kategori ise bakırcılığın kullanım alanları ve tercih edilme nedenleridir. Bakırcılığın kullanım alanlarında mutfak, aksesuar ve otel/restoran yer almaktadır. Tercih edilme nedenleri incelendiğinde ise sağlık, yemeğin daha kısa sürede ve iyi kıvamda pişirilmesi yer almaktadır. Bunun dışında kullanım alanlarının geniş olması da yer almaktadır.

Sonuç olarak bakırcı ustaları ile yapılan görüşmelerde bakırcılık mesleğinin yoğun emek gerektiren bir meslek olduğunu ve günümüz koşullarında gençlerin bu mesleği tercih etmek istememelerinden kaynaklı olarak eleman yetişmemesi Kahramanmaraş bakırcılığının sonunun yavaş yavaş geldiğini gözler önüne sermektedir. Ustalar meslek liselerinde el sanatları bölümüne bakır sanatının da eklenmesi gerektiği konusunda hemfikir, bu sayede meslek liselerinden kendilerine hem mesleği okulda hem de sahada öğrenebilecek öğrencilerin geleceğini düşünüyorlar. Böylelikle mesleğin devamlılığının sağlanacağını ön görüyorlar. Ustaların ortak olarak yakındıkları bir konu ise Kahramanmaraş bakırcıları olarak herhangi bir tanıtım levhalarının dahi olmaması bu nedenle de düşünceleri Maraş'ı seyahate gelen bireylerin onları ziyaret edemedikleri yönündedir. İşveren ve işçi ilişkisinin yoğun olduğu bakırcılık mesleğinde, ustaların düşünceleri devletin işveren ve işçi için yeterli desteği sağlamadığı yönündedir. Mesleğin getirisinin yanı sıra giderinin de fazlalığı ve hammadde pahalılığından kaynaklı işveren ve işçi arasında maddi problemlerin yaşanabildiğini dile getiren ustalar bu konuda farklı ve yeni çözümleyici projeler istemektedirler.

- Ustaların dile getirdikleri problemlerde göz önüne alınarak ve aynı zamanda mesleğin sürdürülebilirliğini sağlamak adına öncelikli olarak meslek okullarında nitelikli öğrenciler yetiştirilip bakır ustalarının dükkânlarına staja gidebilirler.
- Meslek liselerinde el sanatları bölümüne bakır sanatı da eklenebilir.
- Meslek liselerinde bakır sanatları bölümü açılarak aynı zamanda mesleğin olumlu ve olumsuz yönleri ile ilgili bilinçlendirme yapılarak bakır sanatına yeni ustalar yetiştirilebilir.
- Yasaklı madde kullanan bireyler tedavi süreçlerinde bakırcılık mesleği ile ilgili bilgi ve destek alarak devlet tarafından bakırcılık mesleğine kazandırılabilir.
- Devlet desteği için Esnaf ve Sanatkârlar Bakırcılar Odası bakır ustaları ile görüşmeler yapıp, eksikleri ve ortak sorunlara iyileştirmeler ve düzenlemeler yapılabilir.
- Tanıtım ve reklam amacı ile birlikte şehrin giriş ve çıkışlarına bakırcıların fotoğrafları ve tanıtım levhaları koyulabilir.
- Aynı zamanda Kahramanmaraş Belediyesi, Bakırcılar Çarşısı'nı restore ederek daha gözle görülür bir alana taşıyabilir.

Çalışma kapsamında öne çıkan öneriler ile bakırcı ustaları ilerleyen zamanlarda mesleğin sürdürülebilirliğinin sağlanacağını ön görmektedirler.

KAYNAKÇA

- Ar, H. (2015). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rolü. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıoğlu, I. E. ve Aydoğdu Atasoy, Ö. (2015). Somut olmayan kültürel miras kapsamında geleneksel el sanatları ve kültür ve turizm bakanlığı. *Electronic Turkish Studies*, 10(16). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9058>.
- Boztoprak, B. (2021). Somut olmayan kültürel mirasların yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesi, ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği, Erzurum örneği. Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi.
- Dursun, N. (2014) Çorum'da Bakırcılık. *Journal of Turkish Studies*, 9(5).
- Genç, V. (2020). Kültürel Miras Turizm İlişkisi. Gümüş, M. ve Dilek, S. E. (Ed.), içinde Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım) (s. 5-22)., Ankara: Detay Yayıncılık.
- Günay, N. (2009). Maraş'ta bakırcılık sanatı ve Ali (Aras) Usta. *Milli Folklor Dergisi*, 11(81), 83-88.
- Kaya, B. ve Ünlüönen, K. (2021). Turist rehberlerinin kültürel miras aktarımında hikâye anlatıcılığının rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 2166-2179. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.840>.
- Kaya Ozan, F. ve Özdemir, M. (2011). Günümüzde Gaziantep İlinde Bakırcılık. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1249 - 1270.
- Kaya Ozan, F. (2010). Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde yapılan bakırcılık sanatının incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kaya, K. ve Budak, A. (2021). Somut olmayan kültürel mirasın aktarımında turizm acentelerinin rolü: Nevşehir örneği. Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Öncü, F. (2021). Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirlik problemleri. *Art-e Sanat Dergisi*, 14(28), 902-923. <https://doi.org/10.21602/sduarte.987809>.
- Sümbül, G. (2019). Yerel kültürün turist rehberleri tarafından aktarılması-nero turist rehberleri üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, İ. (2005). Ankara ve Tokat illerinde yaşayan bakırcılık üzerine görsel etnografik bir çalışma. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C Ticaret Bakanlığı-Esnaflar, Sanatkârlar, ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Geleneksel Meslekler Ansiklopedisi, 2021.
- Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü, Türkiye ve Dünyada Bakır, Eylül 2016.
- Kahramanmaraş Belediyesi, Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık, Şubat 2014.
- Kahramanmaraş Kültür ve Turizm Bakanlığı, 20.01.2023.

Etik Onay

Bu çalışma, Batman Üniversitesi Etik Kurulunun 31/01/2024 tarihli 01 sayılı toplantısında 41 sayılı karar ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.